XXXIII. 14. 29.

CLAVDIVS RVTILIVS POE TA PRISCVS DE LAVDI BVS VRBIS, ETRVRIAE, ET ITALIAE.

LEONI DECIMO PONTIFICI MAXIMO MEDICAE FLORENTINO IOANNES BAPTISTA PIVS CLIENS.

Axime terrarum cuſtos, et Ianitor axis.
m Myſtica cui gemino fulgurat enſe manus.
Cuius honoratã triplici diademate frõtem
Rex colit, et ſupplex Induperator adit.
Annue, Daqꝫ animum paruo Leo Maxime Vati,
Auſpiciis ſurgat naufraga Cymba tuis.
Vnus olympiaca muſas dignaris ab arce,
Vnus et in toto dignus es orbe legi.
Cætera turba uelut uolitantes cõminus umbræ
Serpit, et in ſterili ſemina iactat humo;
Quid Campana Ceres, Quid Maſſica rura tulerunt
Curat, et auriferi flaua metalla Tagi.
Exulat e toto uirtus incognita mundo,
Quærit inacceſſis uiuere, poſſe iugis.
Inter Hyperboreas uolucres; Maſſylaqꝫ Teſqua
Tutior, et rigidas quas alis Hæme uiues.
Erigis attonitos Princeps termaxime Vates,
E furniſqꝫ trahis agmina nuda ſuis.
Non aliter qnam cum diuinitus orbe redempto
Nigra triumphator Tartara Chriſtus obit.

Exiliunt patres, dominumq́ ſequuntur ouantes,
Seruitiiq́ ferunt ſigna uetuſta ſui.
Sic tua ſumme Pater Vexilla fauentibus aſtris
Exultans uatum iuſſa caterua ſequi eſt.
Munera pro uerbis, pro Lauro porrigis aurum,
Sordida punicea corpora ueſte tegis,
Ille repens Tuſci Vertunnus ut incola Vici.
Vel quem mira ſali fecerat herba deum
Exilit illuſtri redimitus murice lætus,
Plaudit, et Aonia ſidera uoce ferit,
Iſta Deum, ſuperoſq́ decent, ſuperumq́ miniſtros,
Et qui diuorum numine nomen habent.
Non Venus, aut animi ſcopulus Veſana libido,
Alea uel fallax, Ambitus, æris amor.
Illuſæq́ auro ueſtes, quas fœmina Coa
Texuit: et Phrygia barbara pinxit acu.
Sexcentiq́ Phryges Cenei, qui ſumma laceſſunt
Numina, et irati tela triſulca Iouis.
Mendoſæq́ ſitis rabies, et mille figuris
Mendicata fames, dulcis et arte ſopor.
Sollipedeſq́ feri, uoluunt qui naribus ignem,
Et celeri uertunt æquora dura pede.
Non fucata genas, Tenui ue peruſta fauilla
Pythias emuncto facta beata ſene.
Non Manni, Mulæue decoro murice tectæ,
Compoſito calcant quæ ſola culta gradu.

TECA NAZ ROMA ORIO EMANUELE

Iſta patres faciant Mahumetica turba profani.
　　Chriſte ſalus rerum nos tua turba ſumus.
Chriſte ſalus rerum ſupera miſeratus ab arce
　　Iuſſiſti humanis cladibus ire iubar.
Qualis ab Oebalio præfulget lumine lampas
　　Cum decimis ſupplex cymba feritur aquis.
Ille ſuper Gangem, Leo, trans Leo pontica longe
　　Littora, et Heſperii fixa trophea maris
Euectus muſarum alis in ſæcula uiuet
　　Neſtoris, et latiæ tempora Deiphobes.
Nomen olympiades ſuper ardua ſidera tollent,
　　Cultoriq; dabunt aurea ſecla ſuo.
Felix pace Ceres, Bacchuſq; feracior uuis
　　Imponent ſancto ſpicea ſerta patri.
Igneus exoſus fœdiſſima regna Getarum
　　Fulmina Tarpeia mittet ab arce deus.
Tempus erit quo tu ducibus comitatus, et altis
　　Regibus, Italiæ priſca trophea noues.
Nec mirum ſi tantus eris, proauita decora
　　In latios fines ſi tua dextra feret.
Clauiger æthereo Petrus tibi ſpirat olympo,
　　Paulus et aeriſono feruidus ore tonat.
Debitus hic cœli fauor eſt tibi, moribus iſtis
　　Aeternas Tuſcos laude perenne lares.
Ambitio, quæ ueſtibulis innixa potentum eſt,
　　Non tibi legitimo Vana curule dedit.

Sed pietas, ſed ſancta fides, ſtudiumq; Mineruæ,
Vnicus et ueræ relligionis amor.
Es pius in primis, horres crudelia cuncta,
Suppliciis iuſtis illachrymare ſoles.
Caſtus es in primis, Veneremq; peroſus, et ignes
Et puer et iuuenis cœlitis inſtar agis.
Fabula non hæc eſt, non ſunt mendacia uatum,
Veridico nec tam Pythius ore canit.
Muſa tibi cordi eſt, cum muſica ſidera noris
Diuinos docili concipis aure modos.
Sobrius atq; frequens adſtas ſolennibus hymnis,
Mitratos ſtimulans ad pia ſacra patres:
Vertice purpureo ſanctus fluit arce ſenatus,
Et figit pedibus oſcula prona tuis.
Tu blandum arridens regali uertice fulges,
Et radiis reddis cuncta ſerena tuis.
Maior honore quidem, uita meliore coruſcas,
Sed tamen Heroo pulchrior ore micas.
Corpore procero cunctis auguſtior anteis
Qualis ad Aethiopas Iuppiter ire ſolet.
Hinc tua nobilitas, hinc ſanguis auitus, et altum
Moribus, et pulchro corpore, ſtemma patet.
Illuſtres effingis auos, Coſmumq; Verendum,
Ingenio cuius Lydia ſceptra tenes.
Primus hic Aonidum cuſtos, et Apollinis hoſpes
Impoſuit capiti laurea ſerta ſuo.

Quæſitaſq; diu, muſas latioq; fugatas
Repperit, et proprios iuſſit habere lares.
Sarmata, Pannoniusq; ferox, Geta, Moſchus, Alanus
Fugarunt patrio numina docta ſinu.
Quæq; per Auſoniam Rhodopes excira ſub oris
Polluerant noſtrum monſtra cruenta ſolum.
Pandit opes patrias muſarum Coſmus alumnis,
Fouit et amplexu languida membra pio.
Omen erat mentis cognomine Medica Pallas,
Olim Vrbis quinta quæ Regione fuit.
Cæpit adorari laurus, deſuetaq; tangi
Frons penæa, poli uertice ſumma petiit.
Incipiunt tacitis uates prodire latebris,
Quotq; uidet populus: tot putat eſſe deos.
Induit auctoris mentem plebs credula Coſmi
Vmbra uelut uirgæ moribus errat hebes.
Eſt memor Aonidum cœtus, ſanctiq; poetæ,
Solenni recolunt qui ſtata ſacra dape.
Maximus ille fuit, gentili nomine dignus,
Sed maiora pius ſurgit in aſtra nepos,
Surgit in aſtra nepos, et uertice ſidera tangit
Laurigero, Phœbi nomen et omen habens.
Qualis ſtelligero lampas præclarior axe
Solis, et ætherias cynthia uincit opes.
Suſtulit e latio peregrinæ murmura linguæ,
Quæ ſolita eſt getico frendere uerba ſono.

Cõſtruxit lauri rediuiuus in arbore phœnix
Balſama, et externo cinnama lecta ſolo,
Nec contentus eo ueteris monimenta coegit
Ingenii, tabulas, Marmor, et æris opes.
Huic quoque Pierides permeſſi ad fluminis undas
Dulcia dictarunt carmina, dulce melos.
Pallade, Marte potens ſceptri pomœria auiti
Protulit, et ligurum uictor in arua ruit.
Vltoreſq; deos ſecum, uiolataq; ducens
Numina, ciuiles ſuſtulit enſe metus.
Parthenopes regem inuictum iurare coegit
Fœdera, et Etruſco caſtra mouere lare.
Thuſca nimis felix, quæ tantum protulit ora
Illuſtrem, ac primum pace, rogaq; uirum.
Carpere cui poſtq̃ fatales contigit auras
Lætius Auſonio floruit orbe nihil.
Qui poſtq̃ petit Elyſios, ſedeſq; piorum
Triſtius Auſonio Sol uidet orbe nihil.
Iura dare aſſueto, facileſq; remittere habennas
Auſoniæ, feſta pace nitebat ager.
Candida pax aluit uirtutis ſemina diuæ,
Et uicium præceps in Phlegethonta ruit.
Gallica mox rabies furit in penetralia noſtra,
Britto, Getes, Scotus, Phryx, Alamanus, Iber.
Non ſecus ac fido ſtabulis abeunte Moloſſo
Incuſtoditum carpit ouile lupus.

Tu tamen O cœli nobis demiſſe fauore
    Sancte Leo, pacem, fœdera certa dato.
Coge pecus. fremit ad caulas inimicus, et audet
    Armare in pauidas ſpicula dentis oues.
Sed morum, cenſura iuuet, Cenſura rebelles
    Pumicet, et uitiis luxurioſa ſecet.
Vinea capreolis Petri ueſtitur, et umbra
    Deteriore comans, bacchica dona negat.
Virtutem, Doctoſq; foue, moreſq; benignos,
    Et quicunq; poli ſcandere ſumma cupit.
In primiſq; pios uates: uatumq; piorum
    Me, tibi quem rara ſcis ſuperare fide,
Medica, quem primis domus Inclyta legit ab annis,
    Cum terit ambiguum læta iuuentus iter.
Huc fauſtum Pater alme iubar, præſentia flecte
    Sidera, et æterno tolle fauore Pium.
Eripe me populo, patriaq; ſub arbore ſiſte,
    Vt patrias laudes, et tua geſta canam.
Interea pro me querulo canat entheus ore
    Claudius, Aonidum garrula plectra ciens.
Qui Tuſcos modulatur agros, et Lydia regna,
    Romuleoſq; lares, Auſoniumq; decus.
Roma tibi patria eſt cœleſtis, Etruria mater,
    Ergo pie Laudes huius et huius amas.

FINIS.

AD VENERIVM RVFIVM RVTILII CLAVDII NVMATIANI GALLI VIRI CONSVLARIS, PRAEFECTORII VRBIS, TRIBVNI MILITVM: PRAEFECTI PRAETORIO. LIBER PRIMVS

CVI TITVLVS ITINERARIVM.

Elocem potius reditum mirabere lector
u Tam cito romuleis poſſe carere bonis.
Quid longũ toto Romã uenerantibus æuo?
Nil unq̃ longum eſt quod ſine fine placet.
O quantum et quoties poſſem numerare beatos
Naſci felici qui meruere ſolo.
Qui Romanorum procerum generoſa propago
Ingenitum cumulant urbis honore decus.
Semina uirtutum demiſſa et tradita cœlo
Non potuere aliis dignius eſſe locis.
Felices etiam qui proxima munera primis
Sortiti latias obtinuere domos.
Relligioſa patet peregrinæ curia laudi,
Nec putat externos quos decet eſſe ſuos.
Ordinis imperio, collegarumq; fruuntur
Et partem genii, quem uenerantur, habent,

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

Quale per ætherios mundani uerticis axes
Connubium ſummi credimus eſſe dei
At mea dilectis fortuna reuellitur oris,
Indigenamq; ſuum gallica rura uocant.
Illa quidem longis nimium deformia bellis,
Sed quam grata minus tam miſeranda magis.
Securos leuius crimen contemnere ciues,
Priuatam repetunt publica damna fidem.
Præſentes lachrymas tectis debemus auitis,
Prodeſt admonitus ſæpe dolore labor.
Nec fas ulterius longas neſcire ruinas,
Quas mora ſuſpenſæ multiplicauit opis.
Iam tempus laceris poſt longa incendia fundis
Vel paſtorales ædificare caſas.
Ipſi quinetiam fontes ſi mittere uocem,
Ipſaq; ſi poſſent arbuta noſtra loqui,
Ceſſantem iuſtis poterant urgere querelis,
Et deſideriis reddere uela meis.
Iamiam laxatis caræ complexibus urbis
Vincimur et ſerum uix toleramus iter.
Electum pelagus quoniam terrena uiarum
Plana madent fluuiis cautibus alta rigent.
Poſtquam Tuſcus ager poſtquã q; Aurellius agger
Perpeſſus geticas enſe uel igne manus,
Non ſiluas domibus non flumina ponte cohercet.
Incerto ſatius credere uela mari.

Crebra reliquendis infigimus oſcula portis,
Inuiti ſuperant limina ſacra pedes.
Oramus ueniam lachrymis, et laude litamus
Inquantum fletus currere uerba ſinit.
Exaudi regina tui pulcherrima mundi,
Inter ſidereos Roma recepta polos.
Exaudi genetrix hominum, genetrixq; deorum.
Non procul a cœlo per tua templa ſumus.
Te canimus, ſemperq;, ſinent dum fata, canemus,
Soſpes nemo poteſt immemor eſſe tui.
Obruerint citius ſcelerata obliuia ſolem
Quam tuus ex noſtro corde recedat honos,
Nam ſolis radiis æqualia munera tendis
Qua circunfuſus fluctuat Oceanus.
Voluitur ipſe tibi, qui continet omnia, Phœbus,
Eq; tuis ortus, in tua condit equos.
Te non flammigeris Libye tardauit harenis.
Non armata ſuo reppulit Vrſa gelu.
Quantum uitalis natura tetendit in axes,
Tantum uirtuti peruia terra tuæ.
Feciſti patriam diuerſis gentibus unam
Profuit iniuſtis te dominante capi.
Dumq; offers uictis proprii conſortia iuris
Vrbem feciſti quod prius orbis erat.
Auctorem generis Venerem, Martemq; fatemur
Aeneadum matrem, romulidumq; patrem.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA

Mitigat armatas uictrix clementia uires.
    Conuenit in mores nomen utrunq; tuos.
Hinc tibi certandi bona, parcendiq; uoluptas,
    Quos timuit ſuperat, quos ſuperauit amat.
Inuentrix oleæ colitur, uiniq; repertor,
    Et qui primus humo preſſit aratra puer.
Aras pæoniam meruit medicina per artem,
    Fretus et Alcides nobilitate deus.
Tu quoq; legiferis mundum complexa triumphis
    Fœdere communi uiuere cuncta facis.
Te dea te celebrat Romanus ubiq; receſſus:
    Pacificoq; gerit libera colla iugo.
Omnia perpetuos quæ ſeruant ſidera motus
    Nullum uiderunt pulchrius imperium.
Quid ſimile Aſſyriis connectere contigit arma,
    Medi finitimos cum domuere ſuos.
Magni parthorum reges, macedumq; Tyranni
    Mutua per uarias iura dedere uices.
Nec tibi naſcenti plures animæq; manuſq;
    Sed plus conſilii, iudiciiq; fuit.
Iuſtis bellorum cauſis, nec pace ſuperba
    Nobilis ad ſummas gloria uenit opes.
Quod regnas minus eſt quam quod regnare mereris,
    Excedis factis grandia facta tuis.
Percenſere labor denſis decora alta Trophæis
    Vt ſi quis ſtellas pernumerare uelit.

Confunduntq; uagos delubra micantia uiſus:
Ipſos crediderim ſic habitare deos.
Quid loquar aerio pendentes fornice riuos
Qua uix imbriferas tolleret Iris aquas?
Hos potius dicas creuiſſe in ſidera montes.
Tale gigantæum græcia laudat opus.
Intercæpta tuis conduntur flumina muris,
Conſumunt totos celſa lauacra lacus.
Nec minus et propriis celebrantur roſcida uenis,
Totaq; natiuo mœnia fonte ſonant.
Frigidus æſtiuas hinc temperat halitus auras,
Innocuamq; leuat purior unda ſitim.
Nempe tibi ſubitus calidarum gurges aquarum
Rupit Tarpeias hoſte premente uias.
Si foret æternus: caſum fortaſſe putarem:
Auxilio fluxit qui rediturus erat.
Quid loquar incluſas inter laquearia ſiluas?
Vernula quæ uario carmine ludat auis.
Vere tuo nunq̃ mulceri deſinit annus,
Delitiaſq; tuas uicta tuetur hyems.
Erige crinales lauros, ſeniumq; ſacrati
Verticis in uirides Roma recinge comas.
Aurea Turrigero radient diademata cono,
Perpetuoſq; ignes aureus umbo uomat.
Abſcondat triſtem deleta iniuria caſum,
Contemptus ſolidet uulnera clauſa dolor.

Aduerſus ſolem ne uis ſperare ſecunda,
    Exemplo cœli ditia damna ſubis.
Aſtrorum flammæ renouant occaſibus ortus,
    Lunam finiri cernis ut incipiat.
Victoris Breni non diſtulit allia pœnum,
    Samnis ſeruitio fœdera ſæua luit.
Poſt multas Pyrrhum clades ſuperata fugaſti.
    Fleuit ſucceſſus Annibal ipſe ſuos.
Quæ mergi nequeunt nixu maiore reſurgunt,
    Exiliuntq; imis altius alta uadis.
Vtq; nouas uires fax inclinata reſumit:
    Clarior ex humili ſorte ſuperna petis.
Porrige uicturas romana in ſæcula leges,
    Solaq; fatales non uereare colos.
Quamuis ſedecies denis et mille peractis
    Annus præterea iam tibi nonus eat.
Quæ reſtant nullis obnoxia tempora metis,
    Dum ſtabunt terræ, dum polus aſtra ferret.
Illud te reparat quod cætera regna reſoluit,
    Ordo renaſcendi eſt creſcere poſſe malis.
Ergo age ſacrilegæ tandem cadat hoſtia gentis,
    Submittant trepidi perfida colla Getæ.
Ditia pacatæ dent uectigalia terræ,
    Impleat Auguſtos barbara præda ſinus.
Aeternum tibi Renus aret, Tibi Nilus inundet,
    Altricemq; ſuam fertilis orbis alat.

Quin et fœcundas tibi conferat Africa meſſes
  Sole ſuo diues, ſed magis Imbre tuo.
Interea latiis conſurgant horrea ſulcis,
  Pinguiaq; heſperio nectare præla fluant.
Ipſe triumphali redimitus arundine Tybris
  Romuleis famulas oſſibus aptet aquas.
Atq; opulenta tibi placidis commercia ripis
  Deuehat hinc ruris, ſubuehat inde maris.
Pande precor gemino placatum Caſtore pontum,
  Temperet æquoream Dux cytheræa uiam.
Si non diſplicui regerem cum iura Quirini,
  Si colui ſanctos, Conſuluiq; patres.
Nam quod nulla meum ſtrinxerunt crimina ferrum,
  Non ſit præfecti gloria, ſed populi.
Siue datur patriis uitam componere terris,
  Siue oculis unq̃ reſtituere meis,
Fortunatus agam, uotoq; beatior omni
  Semper digneris ſi meminiſſe mei.
His dictis iter arripimus, comitantur amici,
  Non poſſum ſicca dicere luce uale.
Iamq; aliis romam redeuntibus hæret eunti
  Rufius Albini gloria uiua patris.
Qui Voluſi antiquo deriuat ſtemmate nomen,
  Et reges Rutulos teſte Marone refert.
Huius facundæ commiſſa palatia linguæ.
  Primæuus meruit principis ore loqui.

Rexerat ante puer populos pro conſule pœnos.
 Aequalis tyriis terror, amorq; fuit.
Sædula promiſit ſummos imitatio faſces,
 Si fas eſt meritis fidere, Conſul erit.
Inuitum triſtis tandem remeare coegi,
 Corpore diuiſo mens tamen una fuit
Tum demum ad naues gradior, qua fronte bicorni
 Diuiduus Tyberis dexteriora ſecat.
Leuus inacceſſis fluuius uitatur harenis.
 Hoſpitis æneæ gloria ſola manet.
Et iam nocturnis ſpatium laxauerat horis
 Phœbus chelarum pallidiore polo.
Cunctamur tentare ſolum, portuq; ſedemus,
 Nec piget oppoſitis otia ferre moris,
Occidua infido dum ſæuit gurgite Plias,
 Dumq; procelloſi temporis ira cadit,
Reſpectare iuuat uicinam ſæpius urbem,
 Et montes uiſu deficiente ſequi,
Quaq; duces oculi grata regione fruuntur,
 Dum ſe quod cupiunt, cernere poſſe putant,
Nec locus ille mihi cognoſcitur indice fumo,
 Qui dominas arces et caput orbis habet.
Quanquam ſigna leuis fumi commendat Homerus
 Dilecto quoties ſurgit in aſtra ſolo.
Sed cœli plaga candidior, tractuſq; ſerenus
 Signat ſeptenis culmina clara iugis,

Illic perpetui ſoles, atq; ipſe uidetur
  Quem ſibi Roma facit, purior eſſe dies.
Sæpius attonitæ reſonant Circenſibus aures,
  Nuntiat accenſus plena theatra fauor.
Pulſato notæ redduntur ad æthera uoces
  Vel quia perueniunt, uel quia fingit amor.
Explorata fides pelagi terquinq; diebus,
  Dum melior lunæ ſideret aura nouæ.
Tum diſceſſurus ſtudiis, urbiq; remitto
  Palladium, generis ſpemq;, decuſq; mei.
Facundus iuuenis Gallorum nuper ab aruis
  Miſſus Romani diſcere iura fori,
Ille meæ ſecum dulciſſima uincula curæ
  Filius affectu, ſtirpe propinquus habet.
Cuius Aremoricas pater Exuperantius oras
  Nunc poſtliminium pacis amore docet.
Leges reſtituit, libertatemq; reducit,
  Et ſeruos famulis non ſinit eſſe ſuis.
Soluimus auroræ dubio, quo tempore primum
  Agnoſci patitur redditus arua color.
Progredimur paruis per littora proxima cymbis
  Quarum perfugio crebra pateret humus.
Aeſtiuos penetrent oneraria carbaſa fluctus
  Tutior autumnus nobilitate fugæ.
Alſia prælegitur tellus: Pyrgiq; recedunt
  Nunc uillæ grandes, oppida parua prius.

Iam Ceretanos demonſtrat nauita fines,
    Aeuo depoſuit nomen Agylla uetus.
Stringimus interceptum et fluctu et tempore caſtrum.
    Index ſemiruti porta uetuſta loci.
Præſidet exigui formatus imagine ſaxi
    Qui paſtorali nomina fronte gerit. carmina
Multa licet priſcum nomen deleuerit ætas
    Hoc Inui caſtrum fama fuiſſe putat,
Seu Pan tyrrhenis mutauit mænala ſiluis,
    Siue ſinus patrios incola faunus init.
Dum renouat largo mortalia ſemina fœtu
    Fingitur in Venerem pronior eſſe deus.
Ad centumcellas forti deflexmus hauſtro.
    Tranquilla puppes in ſtatione ſedent.
Molibus æquoreum concluditur amphitheatrum,
    Anguſtoſq; aditus inſula facta tegit.
Attollit geminas turres, bifidoq; meatu
    Faucibus arctatis pandit utrunq; latus.
Nec poſuiſſe ſatis laxo naualia portu,
    Ne uaga uel tutas uentilet aura rates.
Interior medias ſinus inuitatus in ædes
    Inſtabilem fixis aera neſcit aquis.
Qualis in euboicis captiua natatibus unda
    Suſtinet alterno brachia lenta ſono.
Noſſe iuuat Tauri dictas de nomine thermas,
    Nec mora difficilis milibus ire tribus.

Non illic guſtu latices uicientur amaro,
Lymphaq; fumifico ſulphure tincta calet.
Purus odor, molliſq; ſapor dubitare labantem
Cogit, qua melius parte petantur aquæ.
Credere ſi dignum famæ, flagrantia Taurus
Inueſtigato fonte lauacra dedit.
Vt ſolet excuſſis pugnam præludere glebis
Stipite cum rigido cornua prona terit.
Siue deus faciem mentitus et ora iuuenci
Noluit ardentis dona latere ſoli.
Qualis Agenorei rapturus gaudia furti
Per freta uirgineum ſollicitauit onus.
Ardua non ſolos deceant miracula Graios,
Auctorem pecudem fons Heliconis habet.
Elicitas ſimili credamus origine nymphas
Muſarum latices ungula fodit equi,
Hæc quoq; pieriis ſpiracula comparat antris
Carmine Meſſalæ nobilitatus ager.
Intrantemq; capit, diſcedentemq; moratur
Poſtibus affixum dulce poema ſacris.
Hic eſt qui primo ſeriem de conſule ducit
Vſq; ad publicolas ſi redeamus auos.
Hic et præfecti nutu prætoria rexit
Sed menti et linguæ gloria maior ineſt.
Hic docuit qualem poſcat facundia ſedem
Vt bonus eſſe uelit, quiſq; diſertus erit.

Roſcida puniceo fulſere crepuſcula cœlo:
Pandimus obliquo lintea flexa ſinu.
Pauliſper littus fugimus Munione uadoſum.
Suſpecto trepidant hoſtia parua ſolo.
Inde Grauiſcarum faſtigia rara uidemus:
Quas premit æſtiuæ ſæpe paludis odor.
Sed nemoroſa uiret denſis uicinia lucis,
Pineaq; extremis fluctuat umbra fretis.
Cernimus antiquas nullo cuſtode ruinas,
Et deſolatæ mœnia fœda Coſæ.
Ridiculam cladis pudet inter ſeria cauſam
Promere, ſed riſum diſſimulare piget.
Dicuntur ciues quondam migrare coacti
Muribus infeſtos deſeruiſſe lares.
Credere maluerim pygmeæ damna cohortis
Et coniuratas in ſua bella grues.
Haud procul hinc petitur ſignatus ab Hercule portus
Vergentem ſequitur mollior aura diem.
Inter caſtrorum ueſtigia ſermo retexit
Sardoam Lepido præcipitante fugam.
Littore nanque Coſæ cognatos depulit hoſtes
Virtutem Catuli Roma ſecuta ducis.
Ille tamen Lepidus peior ciuilibus armis
Qui geſſit ſociis impia bella tribus.
Qui libertatem Mutinenſi Marte receptam
Obruit auxiliis urbe fauente nouis.

Inſidias paci moliri tertius auſus
　　Triſtibus excepit congrua fata reis.
Quartus Cæſareo dum uult irrepere regno
　　Inceſti pœnam ſoluit adulterii.
Nunc quoq; ſed melius de noſtris fama queretur,
　　Iudex poſteritas ſemina dira notet.
Nominibus certos credam decurrere mores,
　　Moribus an potius nomina certa dari?
Quidquid id eſt mirus latiis annalibus ordo
　　Quod Lepidum toties reccidit enſe malum.
Necdum deceſſis pelago permittitur umbris
　　Natus uicino uortice uentus adeſt.
Tenditur in medias mons Argentarius undas,
　　Ancipitiq; iugo cærula curua premit.
Tranſuerſos colles biſternis milibus artat
　　Circuitu ponti terduodena patet.
Qualis per geminos fluctus Ephyreius Iſthmos
　　Ionias bimari littore findit aquas.
Vix circumuehimur ſparſæ diſpendia rupis,
　　Nec ſinuoſa graui cura labore caret.
Mutantur toties uario ſpiramina flexu:
　　Quæ non profuerant uela, repente nocent.
Eminus, Igilii ſiluoſa cacumina miror
　　Quam fraudare nefas laudis honore ſuæ.
Hæc proprios nuper tutata eſt inſula ſaltus
　　Siue loci ingenio, ſeu domini genio.

Gurgite cum modico uictricibus obſtitit armis
    Tanquam longinquo diſſociata mari.
Hæc multos lacera ſuſcepit ab urbe fugatos.
    Hic feſſis poſito certa timore ſalus.
Plurima terreno populauerat æquora bello
    Contra naturam claſſe timendus eques.
Vnum mira fides uario diſcrimine portum,
    Tam prope Romanis, tam procul eſſe Getis.
Tangimus Vmbronem: non eſt ignobile flumen,
    Quod tuto trepidas excipit ore rates.
Tam facilis pronis ſemper patet alueus undis,
    In pontum quoties ſæua procella ruit.
Hic ego tranquillæ uolui ſuccedere ripæ,
    Sed nautas auidos longius ire, ſequor.
Sic feſtinantem uentuſq;, dieſq; reliquit,
    Nec proferre pedem, nec reuocare licet.
Littorea noctis requiem metamur arena,
    Dat ueſpertinos myrtea ſilua focos.
Paruula ſubiectis facimus tentoria remis,
    Tranſuerſus ſubito culmine contus erat.
Lux aderat, tonſis progreſſi ſtare uidemur
    Sed curſum proræ terra relicta probat.
Occurrit chalybum memorabilis Ilua metallis,
    Qua nihil uberius Norica gleba tulit.
Non Biturix largo potior ſtrictura camino,
    Nec quæ ſardonio ceſpite maſſa fluit.

Plus confert populis ferri fœcunda creatrix
Quam Tarteſſiaci glarea fulua Tagi.
Materies uiciis aurum lætale parandis.
Auri cæcus amor ducit in omne nefas.
Aurea legitimas expugnant munera tædas,
Virgineoſq; ſinus aureus hymber emit.
Auro uicta fides munitas decipit urbes,
Auri flagitiis ambitus ipſe furit.
At contra ferro ſquallentia rura coluntur,
Ferro uiuendi prima reperta uia eſt.
Secula ſemideum ferrati neſcia Martis
Ferro crudeles ſuſtinuere feras.
Humanis manibus non ſufficit uſus inermis
Si non ſint aliæ ferrea tela manus.
His mecum pigri ſanabar tædia uenti
Dum reſonat uariis uile celeuma modis,
Laſſatum cohibet uicina Faleria curſum
Quanq̃ uix medium Phœbus haberet iter.
Et tum forte ilares per compita ruſtica fagi
Mulcebant ſacris pectora feſſa iocis.
Illo quippe die tandem renouatus Oſyris
Excitat in fruges germina læta nouas.
Egreſſi uillam petimuſq;, luthoq; uagamur,
Stagna placent ſepto delitioſa uado.
Ludere laſciuos inter uiuaria piſces
Gurgitis incluſi laxior unda ſinit.

Sed male penſauit requiem ſtationis amœnæ
Hoſpite conductor durior Antiphate.
Nanq; loci querulus curam Iudæus agebat,
Humanis animal diſſociale cibis.
Vexatos frutices, pulſatas imputat algas,
Damnaq; libatæ grandia clamat aquæ.
Reddimus oſcenæ conuicia debita genti,
Quæ genitale caput propudioſa metit,
Radix ſtultitiæ, cui frigida ſabbata cordi,
Sed cor frigidius relligione ſua eſt.
Septima quæq; dies turpi damnata ueterno
Tanquam laſſati mollis imago dei.
Cætera mendacis deliramenta cataſtæ
Nec pueros omnes credere poſſe reor.
Atq; utinam nunq̃ Iudæa ſubacta fuiſſet,
Pompeii bellis, imperioq; Titi.
Latius exciſæ peſtis contagia ſerpunt,
Victoreſq; ſuos Natio uicta premit.
Aduerſus ſurgit boreas, ſed nos quoq; remis
Surgere certamus cum tegit aſtra dies.
Proxima ſecurum reſerat Populonia littus
Qua naturalem ducit in arua ſinum.
Non illic poſitas extollit in æthera moles
Lumine nocturno conſpicienda Pharos.
Sed ſpeculum ualidæ rupis ſortita uetuſtas
Qua fluctus domitos arduus urget apex.

Caſtellum geminos hominum fraudauit in uſus
Præſidium terris, indiciūq; fretis.
Agnoſci nequeunt æui monimenta prioris.
Grandia conſumpſit mœnia tempus edax,
Sola manent interceptis ueſtigia muris
Ruderibus latis tecta ſepulta iacent.
Non indignemur mortalia corpora ſolui,
Cernimus exemplis oppida poſſe mori.
Lætior hic noſtras crebreſcit fama per aures,
Conſilium Romam pene redire fuit.
Hic præfecturam ſacræ cognoſcimus urbis
Delatam meritis dulcis amice tuis.
Optarem uerum complecti carmine nomen
Sed quoſdam refugit regula dura pedes.
Cognomen uerſu Veneris cariſſime Rufi
Illo te dudum pagina noſtra canit.
Feſta dies, pridemq; meos dignata penates.
Poſte coronato uota ſecunda colat.
Exornent uirides communia gaudia rami,
Prouecta eſt animæ portio magna meæ.
Sic mihi ſic potius placeat geminata poteſtas,
Per quem mallueram turſus honore fruar.
Currere curamus uelis aquilone reuerſo
Cum primum roſeo fulſit Eous equo.
Incipit obſcuros oſtendere Corſica montes:
Nubiferumq; caput concolor umbra leuat.

Sic dubitanda ſolet gracili uaneſcere cornu,
Defeſſiſq; oculis Luna reperta latet,
Hæc ponti breuitas auxit mendacia famæ,
Armentale ferunt quippe nataſſe pecus,
Tempore Cyrnæas quo primum uenit in oras
Forte ſecuta uagum fœmina Corſa bouem.
Proceſſu pelagi iam ſe, Capraria tollit.
Squallet lucifugis inſula plena uiris.
Ipſi ſe monacos graio cognomine dicunt,
Quod ſoli nullo uiuere teſte uolunt.
Munera fortunæ metuunt, dum damna uerentur:
Quiſquam ſponte miſer ne miſer eſſe queat.
Quæ nam peruerſi rabies tam ſtulta cerebri?
Dum mala formides, nec bona poſſe pati.
Siue ſuas repetunt ex fato ergaſtula pœnas,
Triſtia ſeu nigro uiſcera felle tument.
Sic nimiæ bilis morbum aſſignauit Homerus
Bellerophontæis ſollicitudinibus.
Nam iuueni offenſo ſæui poſt tela doloris
Dicitur humanum diſplicuiſſe genus.
In Volaterranum uero uada nomine tractum
Ingreſſus dubii tramitis alta lego.
Deſpectat proræ cuſtos, clauumq; ſequentem
Dirigit, et puppim uoce monente, regit.
Incertus gemina diſcriminat arbore fauces,
Defixaſq; offert limes uterq; ſudes.

Illis proceras mos eſt adnectere lauros
Conſpicuas ramis et fruticante coma,
Vt præbente algam denſi ſymplegade limi
Seruet inoffenſas ſemita clara notas.
Illic me rapidus conſiſtere corus adegit
Qualis ſiluarum frangere luſtra ſolet.
Vix tuti domibus ſæuos tolerauimus Imbres
Albini patuit proxima uilla mei.
Nanq; meus quem Roma meo ſubiunxit honori,
Per quem iura meæ continuata togæ
Non expectatos penſauit laudibus annos,
Vitæ flore puer ſed grauitate ſenex.
Mutua germanos iunxit reuerentia mores,
Et fauor alternis creuit amicitiis.
Prætulit ille meas cum uincere poſſet habenas
Prædeceſſoris maior amore fuit.
Subiectas uillæ uacat aſpectare ſalinas.
Nanq; hoc cenſetur nomine ſalſa palus.
Qua mare terrenis decliue canalibus intrat,
Multifidoſq; lacus paruula foſſa rigat.
Aſt ubi flagrantes admouit Sirius ignes,
Cum pallent herbæ, cum ſitit omnis ager
Cum cataractarum clauſtris excluditur æquor
Vt fixos latices horrida duret humus.
Concipiunt acrem natiua coagula Phœbum,
Et grauis æſtiuo cruſta calore coit.

Haud aliter q̄ cum glacie riget horridus Iſter,
Grandiaq; adſtricto flumine plauſtra uehit.
Rimetur ſolitas natura expendere cauſas,
Inq; pari diſpar fomite quærat opus.
Iuncta fluenta gelu conſpecto ſole liqueſcunt,
Et rurſus liquidæ ſole gelantur aquæ.
O quamſæpe malis generatur origo bonorum.
Tempeſtas dulcem fecit amara moram,
Victorinus enim noſtræ pars maxima mentis
Congreſſu expleuit mutua uota ſuo.
Errantem Tuſcis conſidere compulit agris
Excolere externos capta Toloſa lares,
Nec tantum duris nituit ſapientia rebus
Pectora non alio proſperiora tulit.
Conſulis Oceanus uirtutum, conſcia Thule,
Et quicunq; ferox arua Britanus arat.
Qua præfectorum uicibus frenata poteſtas
Perpetuum magni fœnus amoris habet.
Extremum pars illa quidem diſceſſit in orbem,
Sed tanq̄ medio rector in orbe fuit.
Plus palmæ eſt illos inter uoluiſſe placere,
Inter quos minor eſt diſplicuiſſe pudor:
Illuſtris nuper ſacræ comes additus aulæ
Contempſit ſummos ruris amore gradus.
Hunc ego complexus uentorum aduerſa fefelli
Dum uideor patriæ iam mihi parte frui.

Lutea protulerat ſudos aurora iugales
  Antennas tendi littoris unda iubet.
Inconcuſſa uehit tranquillus apluſtria flatus,
  Mollia ſecuro uela rudente tremunt.
Aſſurgit ponti medio circunflua Gorgon
  Inter Piſanum, Cyrnaicumq; latus.
Aduerſus ſcopulos damni monimenta recentis
  Perditus hic uiuo funere ciuis erat.
Noſter enim nuper iuuenis maioribus amplis
  Nec cenſu inferior, coniugioue minor
Impulſus furiis homines, diuoſq; reliquit,
  Et turpem latebram credulus exul agit.
Infelix putat illuuie cœleſtia paſci,
  Seq; premit læſis ſæuior ipſe deis.
Num rogo deterior Circæis ſecta uenenis?
  Tunc mutabantur corpora: nunc animi.
Inde Triturritam petimus, ſic uilla uocatur,
  Quæ latet expulſis inſula pene fretis.
Nanq; manu iunctis procedit in æquora ſaxis,
  Quiq; domum poſuit, condidit ante ſolum.
Contiguum ſtupui portum, quem fama frequentat
  Piſarum emporio, diuitiiſq; maris.
Mira loci facies pelago pulſatur aperto,
  Inq; omnes uentos littora nuda patent.

Sed procera ſuo prætexitur alga profundo
Molliter offenſæ non nocitura rati.
Et tamen inſanas cedendo interrigat undas,
Nec ſinit ex alto grande uolumen agi.
Tempora nauigii clarus reparauerat Eurus.
Sed mihi Protadium uiſere cura fuit.
Quem qui forte uelit certis cognoſcere ſignis
Virtutis ſpeciem corde uidente petat.
Nec magis efficiet ſimilem pictura colorem
Quam quæ de meritis miſta figura uenit.
Aſpicienda procul certo prudentia uultu:
Formaq; iuſtitiæ ſuſpicienda micat.
Sit fortaſſe minus ſi laudet Gallia ciuem,
Teſtis Roma ſui præſulis eſſe poteſt.
Subſtituit patriis mediocres Vmbria ſedes.
Virtus fortunam fecit utraq; parem.
Mens inuicta uiri pro magnis parua tuetur,
Pro paruis animo magna fuere ſuo.
Exiguus regum rectores ceſpes habebat,
Et cincinnatos iugera pauca dabant.
Hæc etiam nobis non inferiora feruntur
Vomere Serrani, Fabriciiq; foco.
Puppibus ergo meis fida in ſtatione locatis.
Ipſe uehor Piſas qua ſolet ire pedes.
Præbet equos, offert etiam carpenta tribunus
Ex commilitio carus et ipſe mihi.

Officiis regerem cum regia tecta magiſter:
    Armigeraſq; Pii principis excubias
Alpheæ ueterem contemplor originis urbem
    Quam cingunt geminis Arnus et Au ſur aquis.
Conum Pyramidis coeuntia flumina ducunt.
    Intratur modico frons patefacta ſolo.
Sed proprium retinet communi in gurgite nomen,
    Et pontum ſolus ſcilicet Arnus adit.
Ante diu q̃ troiugenas fortuna penates
    Laurentinorum regibus inſereret
Elide deductas ſuſcepit Etruria Piſas
    Nominis indicio teſtificata genus.
Nanq; pater quondam tyrrhenis præfuit aruis,
    Faſcibus et ſenis credita iura dedit.
Narrabat memini multos emenſus honores
    Tuſcorum regimen plus placuiſſe ſibi.
Nam neq; opum curam q̃uis ſit magna ſacrarum,
    Nec ius quæſturæ grata fuiſſe magis.
Ipſam ſi fas eſt poſtponere præfecturam
    Pronior in Tuſcos non dubitabat amor:
Nec fallebatur tam carus et ipſe probatis
    Aeternas grates mutua cura canit:
Conſtantemq; ſibi pariter, mitemq; fuiſſe
    Inſinuant natis qui meminere ſenes.

Hæc eadem cum Flamminiæ regionibus irem
Splendoris patrii ſæpe reperta fides.
Famam Lachanii ueneratur nominis inſtat
Inter Turrigenas Lydia tota ſuos.
Grata bonis priſcos retinet prouincia mores,
Dignaq; rectores ſemper habere bonos.
Qualis nunc Decius Lucilli nobile pignus
Per Corythi populos arua beata regit.
Nec mirum magni ſi redditus indole nati
Felix tam ſimili poſteritate pater.
Huius uulnificis ſatyra ludente camœnis
Nec Turnus potior, nec Iuuenalis erit.
Inſtituit ueterem cenſoria lima pudorem:
Dumq; malos carpit, præcipit eſſe bonos.
Non olim ſacri iuſtiſſimus arbiter auri
Circunſiſtentes reppulit, Harpyias.
Harpyias quarum decerpitur unguibus orbis,
Quæ pede glutineo quod tetigere trahunt.
Quæ luſcum faciunt Argum, quæ lyncea cæcum
Inter cuſtodes publica furta uolant.
Sed non Lucillum Briareia præda fefellit,
Totq; ſimul manibus reſtitit una manus.
Iamq; Triturritam Piſæa ex urbe reuerſus
Aptabam nitido pendula uela noto,
Cum ſubitis tectus nimbis inſorduit æther.
Sparſerunt radios nubila rupta uagos.

Subſtitimus. Quis enim ſub tempeſtate maligna
Inſanituris audeat ire fretis?
Otia uicinis terimus naualia ſiluis,
Sectandiſq; iuuat membra mouere feris.
Inſtrumenta parat uenandi uillicus hoſpes,
Atq; olidum doctas noſſe cubile canes.
Funditur inſidiis: et rara fraude plagarum,
Terribiliſq; cadit fulmine dentis aper:
Quem meleagræi uereantur adire lacerti,
Qui laxet nodos Amphitryoniadæ.
Tum reſponſuros perſultat bucina colles
Fit q; reportanda carmine præda leuis.
Interea madidis non deſinit Africus alis
Continuos picea nube negare dies.
Iam matutinis Hyades occaſibus Vdæ
Iam latet hyberno conditus hymbre lepus.
Exiguum radiis ſed magnis fluctibus aſtrum
Quo madidam nullus nauita linquit humum.
Nanque procelloſo ſubiungitur Oarioni,
Aeſtiferumq; canem roſcida præda fugit.
Vidimus excitis pontum flaueſcere arenis
Atq; eructato uortice rura tegi.
Qualiter oceanus mediis infunditur agris
Deſtituenda uago cum premit arua ſalo.

RVTILII CLAVDII NVMATIANI DE REDITV SVO, ITINERARII LIBER SECVNDVS.

n Ondum longus erat, nec multa uolumina paſſus
  Iure ſuo poterat longior eſſe liber.
Tædia continuo timuit ceſſura labori,
  Sumere ne lector iuge pauerer opus.
Sæpe cibis affert ſerus faſtidia finis.
  Gratior eſt modicis hauſtibus unda ſiti.
Interualla uiæ feſſis præſtare uidetur
  Qui notat inſcriptus milia crebra lapis.
Partimur trepidum per opuſcula bina ruborem,
  Quem ſatius fuerat ſuſtinuiſſe ſemel.
Tandem nimboſa maris obſidione ſolutis
  Piſano portu contigit alta ſequi.
Adridet placidum radiis criſpantibus æquor,
  Et ſulcata leui murmurat unda ſono.
Incipiunt Appenini deuexa uideri,
  Qua fremit aerio monte repulſa thetis.
Italiam rerum dominam qui cingere uiſu
  Et totam pariter cernere mente uelit
Inueniet quernæ ſimilem procedere frondi
  Artatam laterum conueniente ſinu.
Milia per longum decies centena teruntur
  Aligurum terris ad freta Sicaniæ

In latum uariis damnoſa anfractibus intrat
    Tyrrheni rabies, Adriacis ſalis.
Qua tamen eſt iuncti maris anguſtiſſima tellus
    Triginta et centum milia ſola patet.
Diuerſas medius mons obliquatur in undas
    Qua fert atq; refert Phœbus uterq; diem.
Vrget Dalmaticos eoo uertice fluctus,
    Cærulaq; occiduis frangit Etruſca iugis.
Si factum certa mundum ratione fatemur,
    Conſiliumq; dei machina tanta fuit:
Excubiis latiis prætexuit Appeninum:
    Clauſtraq; montanis uix adeunda uiis.
Inuidiam timuit natura, parumq; putauit
    Arctois alpes oppoſuiſſe minis,
Sicut uallauit multis uitalia membris,
    Nec ſemel incluſit quæ pretioſa tulit,
Iam tum multiplici meruit munimine cingi,
    Sollicitoſq; habuit Roma futura deos.
Quo magis eſt facinus diri Stiliconis acerbum
    Proditor arcani quod fuit imperii.
Romano generi dum nititur eſſe ſuperſtes
    Crudelis ſummis miſcuit ima furor.
Dumq; timet quidquid ſe fecerat ipſe timeri
    Immiſit latiæ barbara tela neci.

Ipſa ſatellitibus pellitis Roma patebat,
Et captiua prius quam caperetur erat.
Nec tantum Geticis craſſatus proditor armis,
Ante ſibyllinæ fata cremauit opis.
Odimus Althæam conſumpti funere torris,
Niſeum crinem flere putantur aues.
At Stilico æterni fatalia pignora regni,
Et plenas uoluit præcipitare colos.
Omnia tartarei ceſſent tormenta Neronis,
Conſumat ſtygias triſtior umbra faces.
Hic immortalem, mortalem perculit ille.
Hic mundi matrem perculit, ille ſuam.
Sed diuerticulo fuimus fortaſſe loquaces,
Carmine propoſito iam repetamus iter.
Aduehimur celeri candentia mœnia lapſu
Nominis eſt auctor ſole coruſca ſoror.
Indigenis ſuperat ridentia lilia ſaxis:
Et læui radiat picta nitore ſilex.
Diues marmoribus tellus, quæ luce coloris
Prouocat intactas luxurioſa niues.

FINIS SECVNDI.